

תגובות

בתגובה ל"להמציא פטנט אחר" מאת הודיה למפרט, גיליון 22

יצחק יוגב

עולמם המופלא של הפטנטים

איזו זכות הפטנט מעניק? הזכות למנוע מהזולת להרוויח כסף מההמצאה של רושם הפטנט. זכות די מפוקפקת אם משתמשים בה כדי "לקבור" המצאות, אבל בדרך כלל קורה ההפך: המצאה שאין עליה פטנט סופה שתיקבר, כי לא יימצא מי שיסתכן בהוצאות הכרוכות בהכנסת מוצר חדשני לשוק מחשש פן ימצא את עצמו מוקף במתחרים שהעתיקו את המוצר שלו.

דוגמה לכך היא השימוש שהוצע בתרופה הידרוכלורוקוויין (HCQ) לטיפול ולמניעה של קורונה. התרופה מוכרת, בטוחה וכבר אינה מוגנת בפטנט. היא מיוצרת בידי חברות רבות ושונות המתחרות זו בזו ומוכרות את התרופה במתח רווחים נמוך. במדינות מסוימות באפריקה משתמשים בתרופה דרך קבע למניעת מלריה. אם היא הייתה הופכת לתרופה המקובלת לטיפול בקורונה, איש לא היה מתעשר מזה וגם לא היה מצליח להחזיר את הוצאות המחקר העצומות שהיו דרושות כדי לקבל את אישור ה-FDA לשימוש בתרופה.

רופאים רבים נשבעו שהתרופה מצילה חיים, ובלבד שמשלבים אותה עם אבץ,

אינני מומחה בהיסטוריה וגם לא בכלכלה. מעולם לא חקרתי דבר הקשור לפטנטים. המחקרים היחידים שעשיתי היו בתחום הכימיה הפיזיקלית, ועליהם קיבלתי את התואר השני והשלישי שלי. אני עורך פטנטים כבר יותר מעשרים שנה. כלומר, את מיטב שנותיי אני מבלה בסיוע לאנשים ולחברות לקבל פטנטים על המצאות שהמציאו.

אינני עושה זאת מטוב ליבי אלא תמורת שכר הולם. בתור עורך פטנטים יש לי חיסרון מובנה: אני מתפרנס מהמערכת שאני כותב עליה, ולכן חזקה עליי שלא אצטרף לטוענים שהיא מיותרת. אבל יש לי גם יתרון מובנה: אני מכיר את המערכת כמשתמש ותיק ומתוחכם למדי. אני מכיר את יתרונותיה וחסרונותיה מהתנסות ולא רק מקריאה במאמרים, ואנסה לתאר כיצד אני רואה את מערכת הפטנטים ואת תרומתה לחברה ולכלכלה.

פטנט הוא לא רעיון ולא טריק, לא תחמוץ ולא המצאה. הראש היהודי אינו ממציא לנו פטנטים. פטנט הוא זכות שמעניקה ממשלה לממציא בתמורה לגילוי המצאתו לציבור.

בהמצאה שימוש עסקי, הם צריכים לקבל את רשות הממציא, וזה עולה בדרך כלל כסף. אבל אם השימוש אינו בעל אופי עסקי הם לא חייבים לממציא דבר.

כך הפכה שיטת הפטנטים למפיצה הגדולה ביותר של מידע טכנולוגי. לא רק שהמידע המופץ הוא עדכני ומקיף (יש המעריכים שכ-80% מהידע הטכנולוגי האנושי התפרסם בפטנטים), הוא גם מרוכז, מסודר ונגיש להפליא. שיטת הפטנטים מואשמת לעיתים בטיפוח בורות או בעיכוב של זרימת מידע בין ממציאים, אך ההפך הוא הנכון. שיתוף הפעולה בין הממשלות לממציאים הביא לפריחה חסרת תקדים של הידע הטכנולוגי בעולם. השיטה מתמרצת המצאת המצאות חדשות ואת פרסומן. לא פלא שיש המעריכים ששיטת הפטנטים היא האחראית לפריצתה של המהפכה התעשייתית. אינני יודע אם זה נכון, אך מה שברור הוא שכיום, 250 שנה אחרי פרוץ המהפכה התעשייתית, כל עולם המחקר והפיתוח נשען על שיטת הפטנטים – הן לתמרוץ ממציאים, הן להפצת ידע.

אבל לא זו החשיבות העיקרית של שיטת הפטנטים בעיניי. לתפיסתי, חשיבותה העיקרית היא יכולתה להפוך פתרונות טכנולוגיים ל"קניין", כלומר, לדבר שאפשר לסחור בו.

רק אם הטכנולוגיה היא "שלי" אני יכול למכור אותה. כלכלת הידע אינה יכולה להתקיים בעולם שבו ידע איננו קניין. עקרונות השוק החופשי חלים רק על קניינים. לכן, כל רעיון לשנות או להחליף את שיטת הפטנטים חייב לשמר את היותה של המצאה קניין פרטי, שאם לא כן, תטורפד האפשרות להעביר ביעילות טכנולוגיות

שהוא תוסף תזונה מוכר וזול כשלעצמו, ואנטיביוטיקה מסוג ציתרומקס, שגם עליה אין פטנט זה כ-15 שנה. היות שלא ניתן לתבוע רופאים (שלא לדבר על חולים) על הפרת פטנט (וטוב שכך), פטנט על השימוש החדש בשילוב של שלוש התרופות היה קשה מאוד לאכיפה. עם או בלי קשר, כשבדקתי את ספריית Med Pub לאחרונה, מצאתי שם כ-90 אלף מאמרים על וירוס הקורונה החדש, ומתוכם כ-2,100 התייחסו גם ל-HCQ, אבל רק 26 מתוכם אזכרו, ולו בדרך אגב, אבץ. ההתרשמות שלי היא שלא היה מאמץ מחקרי רציני לבדוק את טענות הרופאים. אם אני צודק, הרי זו דוגמה קלאסית להמצאה שנקברה קבורת חמור כי אי אפשר להגן עליה בפטנט.

בעוד רוב הציבור מודע לחלקה של הממשלה במתן הפטנט (כלומר, הענקת מונופול מוגבל בזמן על ניצול ההמצאה), איש כמעט אינו מודע למחיר שמשלם הממציא: פרסום המצאתו. כמעט כל בקשה לפטנט מתפרסמת 18 חודשים לאחר שהוגשה, וכל בקשה לפטנט צריכה להכיל "תיאור דרכי הביצוע של האמצאה שעל פיו יוכל בעל המקצוע לבצע" (מתוך חוק הפטנטים הישראלי). בדרך כלל הבקשה, ובה תיאור המפרט כיצד ניתן לבצע אותה, מתפרסמת שנים לפני שניתן הפטנט, וגם אם לא ניתן פטנט כלל. היות שפטנטים ניתנים רק על המצאות חדשות, והן לא נעשות חדשות יותר מיום ליום, הממציאים נדחפים להגיש את הבקשה מוקדם ככל האפשר, וכך קורה שהטכנולוגיה שלהם מתפרסמת בהקדם, וחוקרים אחרים יכולים ללמוד אותה, לשאוב ממנה השראה ואף לשפר ולפתח בעזרתה המצאות אחרות. אם הם עושים

לעיתים, הם אפילו לא יודעים מה בדיוק הם עומדים לעשות. כדי להבין מהי ההמצאה, דרושה הבנה של תוכניותיו של הממציא ושל הספרות המקצועית (שלמרבח הנוחות, חלק ניכר ממנה מאורגן ומרוכז בצורה של פטנטים...). כדאי להבין גם איך תפתח חשיבות ההמצאה ב-20 השנים הבאות, שבהן הפטנט צפוי להיות בתוקף. כדאי להגדיר את גבולות המונופול המתבקש רק על מה שחדש (אחרת הפטנט לא יינתן בסופו של דבר), ועל כל מה שחשוב. צריך להביא בחשבון שאתה לא מכיר את כל הידע הקיים בעולם, ולכן ייתכן שגם אתה אינך יודע, בעצם, מהי ההמצאה, ולנסות להגן על המצאות רבות הגלומות ברעיונות של הממציא ובמעשיו מתוך תקווה שלפחות חלקן יתגלו עם הזמן כחדשות וחשובות. ואם לא די בכך, צריך גם להבין כיצד יקראו בוחני הפטנטים את בקשת הפטנט וכיצד יקראו השופטים את הפטנט שיתקבל בסופו של דבר. לא פלא שכתובת בקשה לפטנט בידי איש מקצוע רציני עולה כסף רב. גם בחינת הפטנט ורישומו במדינות שונות ותחזוקתו עולות ממון רב, הן לאנשי מקצוע והן בעבור אגרות ממשלתיות. מובן שהדבר מכביד על תקציבן של חברות שרוצות לקבל זכויות קניין על המצאותיהן. אך זה מאפשר את עצם קיומן, את ההכרה החוקית בבעלותן על התוצר העיקרי שלהן: פתרונות לבעיות טכנולוגיות.

כמו כל המצאה אנושית, גם שיטת הפטנטים איננה מושלמת. היא תלויה בהליכים משפטיים, שעולים ממון רב. במקומות שההליכים המשפטיים יקרים במיוחד, כמו בארצות הברית, קמות חברות (המכונות "טרולים") שכל עיסוקן בקניית פטנטים

בין בעלים שונים, והממציא יאלץ להיות גם יצרן וגם משווק, במקום שימכור את המצאתו למי שיוודע לייצר ויפנה להמציא המצאות נוספות. להפיכת המצאות לקניין יש מחירים. אם קיבלת פטנט, אחר שימציא את ההמצאה באופן עצמאי כבר לא יוכל למכור אותה, בדיוק כמו שמי שיגיע לחלקת אדמה שאתה הבעלים שלה לא יוכל להתנחל בה ללא רשותך.

כדי להעניק להמצאות סטטוס של קניין, צריך לנהל רישום מה שייך למי. הרישום הזה נקרא בישראל "פנקס הפטנטים". הוא פתוח לציבור, כך שכל אחד יכול לדעת על מה יש פטנט. מי שהפר פטנט "לא בכוונה", לא פתח את הפנקס בעוד מועד. אלא שהדברים אינם פשוטים. לא מספיק לפתוח את הפנקס. צריך להבין מה כתוב שם. להבין מה גבולות החלקה הטכנולוגית המוגדרת בפטנט כקניינו של הזולת. זה לא פשוט, כי פטנטים אינם כתובים בשפה פשוטה. הם כתובים בשפה שאמורה להיות מדויקת. כל כך מדויקת, שיהיה ברור בדיוק נמרץ על מה ניתן הפטנט ועל מה לא. מצד שני, פטנטים נכתבים בשפה כללית ביותר כדי שלא יהיה אפשר לגנוב את הרעיון שבהמצאה בלי ליפול בתחומי הפטנט. שילוב הדרישות הללו, לכלליות ולדיוק, יוצר שפה ייחודית, שמי שלא רגיל בה מתקשה מאוד לעקוב אחריה.

קריאת הפטנטים דורשת מומחיות אך כתיבתם עוד יותר מכך. בשלב של כתיבת בקשה לפטנט, לא די לשלוט בשפה, צריך גם להבין מהי ההמצאה. ממציאים לא יודעים בדרך כלל על מה הם יכולים (או לא יכולים) לקבל פטנט, כי הם אינם יודעים מה חדש ומה לא חדש בהמצאה שהגו.

עולם הפטנטים איננו מושלם ואיננו חסר בעיות. בסופו של דבר, מדובר במערכת שהיא מצד אחד גאונית בפשטותה, שממריצה ממציאים, מפיצה ידע ומאפשרת מסחור של טכנולוגיות. עם זאת, זו מערכת ותיקה מאוד שיש מי שלמד לנצל אותה לרעה. ומעבר לכך, מדובר במערכת ממשלתית, וממשלות ידועות לשמצה בחוסר היעילות שלהן.

אבל כשמשווים את העולם שסביבנו לעולם שהיה קיים לפני שנולדה מערכת הפטנטים המודרנית, נאמר, עד סוף המאה ה-18, אני שמח לחיות בעולם שיש בו פטנטים, שידע טכנולוגי נחשב בו לקניין ושהמין האנושי המהלך בו ממציא המצאות וסוחר בהן. בכך הוא הופך את האנשים לעניים פחות ואת חייהם לקלים יותר משהיו בעולם ללא פטנטים.

ואיום בהליכים משפטיים על מפרים או על מי שלא מפר את הפטנט אך אין לו כסף להתגונן בפני תביעה יקרה. הליכים משפטיים יקרים גם מקשים על ממציאים קטנים לתבוע חברות גדולות, כי לעיתים קרובות (ולא רק בענייני פטנטים) מנצח בבית המשפט מי שכיסו עמוק יותר.

בחזנת הפטנטים גם היא רחוקה מלהיות מושלמת. היא מתבצעת בידי פקידי ממשלה שמקבלים תשלום בלי קשר לאיכות עבודתם, אך לעיתים עם קשר לכמות העבודה שהם עושים. לפחות בארה"ב, הבוחנים לומדים, ויש אומרים נאלצים, לתכנן את עבודתם כך שתהיה להם הכנסה גבוהה יותר, גם במחיר של איכות הבחינה (בישראל, חשוב לציין, רמת הבחינה נמצאת בשיפור מתמיד). אלו בעיות שמוכרות מכל שירות ממשלתי, ושיטת הפטנטים אינה פטורה מהם.

בתגובה ל"היסטוריונים חדשים בכיפה סרוגה" מאת ראובן גפני, גיליון 23

יצחק גייגר

אתגר ההיסטוריה העממית

מהן דנתי בעבר (צהר ל"ו, תשס"ט), ואפשר להוסיף עליהן עוד כמה, כך שטענתו על התפתחות שיח היסטורי חדש בציבור הדתי-לאומי מקובלת עליי וראויה למחקר.

חשוב להבהיר: תלונתו של גפני אינה כלפי ההיסטוריונים המקצועיים, אלא ממוקדת בסוכני היסטוריה פופולרית כגון "מורי דרך פופולריים ונמרצים", "אתרי הזיכרון והמורשת הקשורים לסיפוריהם של אצל"

במאמרו מתריע ד"ר גפני על התפתחויות שליליות באופיו של "השיח ההיסטורי הדתי-לאומי", שלטענתו נועד "למצב מחדש את מקומה של התנועה הציונית הדתית בסיפור ההיסטורי הציוני הרחב... באמצעות מאבק משתמע (ולעיתים מפורש) בסיפור ההיסטורי הציוני המוכר שהיה מקובל בציבור מזה שלושה דורות". גפני מדגים את טענתו דרך שלוש דוגמאות, שבאחת